

PEDAGOGIK MAHORAT

5
2024

ISSN 2181-6833

9 772181 683301

PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

5-son (2024-yil, may)

Jurnal 2001-yildan chiqa boshlagan

Buxoro – 2024

21.	TURAKULOVA Feruza <i>Mamadaliyevna</i>	“Oliy ta’lim tizimida bo’lajak tarbiyachilarni tadqiqotchilik faoliyatiga tayyorlashning pedagogik shart-sharoitlari	98
22.	САМАТОВА Муборак <i>Каххоровна</i>	Особенности развития оценочной компетенции образовательного процесса у будущих педагогов в условиях цифровизации	102
23.	СОДИҚОВА Гулбарно <i>Одилжон қизи</i>	Ўсмирларда мустақил қарор қабул қилишнинг диний-психологик хусусиятлари	106
24.	ХАМИДОВА Сабрина <i>Абдувахоб қизи</i>	Возможности формирования фасилитаторских компетенций у будущих учителей образования	111
25.	АТАЈОНОВА Anorgul <i>Jumaniyazovna</i>	Boshlang’ich sinf o’qituvchilarida mediata’lim asosida kognitiv faoliyatni shakllantirishning nazariy-metodologik asoslari	115
26.	RASULOVA Zilola <i>Durdimurotovna</i>	Bo’lajak o’qituvchilar kreativ kompetentligini rivojlantirishning qonuniyatlari va tamoyillari	119
27.	HASANOV Halim <i>Ravshanovich</i>	Fanlararo aloqalarning boshlang’ich ta’limdagi o’rni	127
28.	QULIYEVA Shahnoza <i>Halimovna</i>	Ta’lim oluvchilarning konstruksiyalash va modellashtirish kompetensiyalarini integrativ yondashuv asosida rivojlantirish	131
29.	RAJABOV Otamurod <i>Rayimberdi o’g’li</i>	Yoshlarda informatsiya qabul qilish madaniyatini shakllantirish	137
30.	MAXMUDOVA Zulfiya <i>Mehmonovna,</i> XALILOVA Salomat Nasim qizi	Bo’lajak amaliyotchi psixologlar kommunikativ kompetentligining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari	143
31.	G’AYBULLAYEV Shonazar <i>Mirboboyevich</i>	Yoshlarga ta’lim berishda muhim pedagogik yondashuvlar	147
32.	ДЖАЛИЛОВА Зарнигор <i>Обидовна</i>	Педагогические и психологические аспекты интегративного образования в контексте технологий искусственного интеллекта	151
МАКТАБГАЧА ВА БОШLANG’ICH TA’LIM			
33.	ABDULLAEVA Gulmira <i>Abdullaevna</i>	Boshlang’ich sinf o’qish ko`nikmalarini takomillashtirish texnologiyasining tashkiliy tuzilmalari	155
34.	НИМОYEVA Sarvarbegim <i>Jamilovna</i>	Boshlang’ich sinf ona tili ta’limida o’quv-biluv topshiriqlari orqali o’quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini takomillashtirish	161
35.	ШЕРАЛИЕВА Насиба <i>Алимқуловна</i>	Методы эффективной организации уроков воспитания в начальной школе	165
36.	ЈАВВАРОВА Aziza <i>Shixnazarovna</i>	Boshlang’ich ta’limda xalq og’zaki ijodini integratsiyalash usuli	169

FANLARARO ALOQALARNING BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDAGI O‘RNI

Hasanov Halim Ravshanovich,

Buxoro davlat universiteti

Musiqqa ijrochiligi va madaniyat kafedrasida o‘qituvchisi

Maqolada fanlararo aloqadorlik tushunchasining ta‘lim tizimidagi ahamiyati, umumta‘lim maktablarida fanlarni o‘qitishda fanlararo aloqadorlikni tashkil etishning dolzarbligi haqida fikr yuritilgan. Umumta‘lim maktablarida o‘qitiladigan tabiiy va gumanitar fanlar ona tili va, tabiiy fanlar, matematika, tarbiya, tarix, adabiyot, tasviriy san‘at fanlarining aloqadorligi va ta‘lim jarayonida integratsiyani qo‘llash haqida ma‘lumot berilgan.

Kalit so‘zlar: *integratsiya, integrativ bilimlar, interaktiv, maktab, ona tili va tabiiy fanlar, matematika, tarbiya, tarix, adabiyot, tasviriy san‘at, zamonaviy ta‘lim.*

РОЛЬ МЕЖПРЕДМЕТНЫХ СВЯЗЕЙ В НАЧАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

В статье рассматривается значение понятия междисциплинарная коммуникация в системе образования, актуальность организации междисциплинарной коммуникации при преподавании предметов в общеобразовательных школах. Естественные и гуманитарные науки, преподаваемые в общеобразовательных школах, включают в себя изучение родного языка и, естественные науки, математику, воспитание, историю, литературу, изобразительное искусство и применение интеграции в образовательном процессе.

Ключевые слова: *интеграция, интегративное знание, интерактивное, школа, родной язык и естественные науки, математика, воспитание, история, литература, изобразительное искусство, современное образование.*

THE ROLE OF INTERDISCIPLINARY CONNECTIONS IN PRIMARY EDUCATION

The article examines the meaning of the concept of interdisciplinary communication in the education system, the relevance of the organization of interdisciplinary communication in teaching subjects in secondary schools. The natural sciences and humanities taught in secondary schools include the study of the native language and, natural sciences, mathematics, education, history, literature, fine arts and the application of integration in the educational process.

Keywords: *integration, integrative knowledge, interactive, school, native language and natural sciences, mathematics, education, history, literature, fine arts, modern education.*

Bugungi kunda ta‘lim tizimida fanlararo aloqadorlik o‘qitishni rivojlantirishning eng muhim omili bo‘lib, uni qo‘llash amaliyoti xilma-xildir hamda haqiqatda mavjud bo‘lgan barcha variantlarni qamrab olish qiyin. Ta‘lim jarayonida fanlararo aloqadorlikning amalga oshirilishi ta‘lim sifatining oshirilishiga jiddiy ta‘sir ko‘rsatib, ta‘limni modernizatsiyalash, innovatsion o‘qitish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Ta‘lim amaliyoti ko‘rsatishicha, maktab ta‘limida fanlararo aloqadorlikni yo‘lga qo‘yish fan va jamiyat hayotida bugungi kunda sodir bo‘layotgan integratsion jarayonlarning yorqin ifodasidir. Ushbu aloqadorlik o‘quvchilarning bilimlarni ongli o‘zlashtirishi, dunyo haqidagi yaxlit tasavvurlarini rivojlantirish va amaliy va ilmiy-metodik tayyorgarligini oshirishda muhim o‘rinni egallaydi. Bunday tayyorgarlik umumiy o‘rta ta‘lim bitiruvchilarini darsda va darsdan tashqari mashg‘ulotlarda, ishlab chiqarishda va umuman har qanday faoliyatda o‘zlashtirgan bilim, ko‘nikma va malakalarini erkin qo‘llash imkoniyatini beradi. Ilm-fan yutuqlari va ularning insonlar hayotidagi o‘rni rivojlangan mamlakatlar maktab ta‘limi mazmuni va strukturasi ta‘sir o‘tkazmay qolmaydi.

Fanlararo aloqadorlikning mohiyati, nazariy sintez vositasi sifatida yangi darajadagi bilish natijalariga erishishdir. Ta‘lim-tarbiya jarayonida fanlararo aloqadorlikni amalga oshirish tizim yoki mavjud shakldagi yaxlit ob‘ektning ichki va tashqi aloqalari, uni tashkil etish va boshqarish qonuniyatlarini bilgan holda olib borilishi mumkin. Fanlararo aloqadorlik mazmunan tutash, aloqador, mantiqiy birbirini taqozo etuvchi va birbiriga singib chuqurlashtiruvchi va kengaytiruvchi o‘quv fanlarini integratsiyalash uchun qo‘llanilib, yaxlit mantiqiy mukammal bilim, ishharakat usullari va shaxsiy sifatlarni tarkib toptirishni ko‘zda tutadi.

Agar XIX – XX asrlar oralig‘ida jahon pedagogikasida A.Gerd, D.Kaygarodov, A.Pavlov singari

olimlar boshlang'ich maktabni tashkil qilish, unda olamni anglash jonli va jonsiz predmetlar haqida yaxlit tushunchalarni shakllantirish orqali amalga oshirilsa, o'quvchining biluv faoliyati samarali kechishi haqidagi o'z qarashlarini bayon qilgan bo'lsalar, YAn Komenskiy, D.Lokk, M.Pestalotsi, K.Ushinskiy qarashlarida ayni ta'lim samaradorligiga fanlararo aloqa vositasida erishish mumkinligi asoslandi. Ushbu qarash XX asrning oxirgi o'n yilliklariga qadar S.Baranova, N.Talizina, M.Lvov, N.Svetlovskaya, E.Koladin kabilar ishlarida ancha takomillashtirildi. Boshlang'ich ta'limdagi fanlararo va fanga oid tushunchalar aloqadorligiga tayanib ta'lim samaradorligiga erishish yo'llari, usul va vositalar XX asr oxiriga qadar Rossiyalik olimlar N.Drujinina, T.Nazarova, I.Blinova, R.Matyushova tomonidan keng ko'lamda tadqiq qilindi.

Maktab ta'limiga kompleks yondashuvni joriy etish muammosining dolzarbligi dunyoda sodir bo'layotgan jarayonlar bilan bog'liq. Jamiyatda bilimlarning rolini o'zgartirish turli bilim sohalari fanlararo integratsiyalashuviga asoslangan ta'lim tizimini qayta qurishni taqozo etadi. Amaliy va nazariy muammolarni hal qilishda turli xil bilimlardan foydalanish qobiliyati postindustrial jamiyatlarning asosiy resursiga aylanib bormoqda. Ilmiy bilimlarning integratsiyasi yangi talablarni qo'yadi: ko'p mavzuli bilimlarga ega bo'lgan va ularni turli muammolarni hal qilishda qo'llashga qodir bo'lgan odamlarga ehtiyoj ortib bormoqda.

Integratsiyalashgan o'qitish o'quvchilarni tayyorlash sifatini oshirishning samarali usullaridan biridir. Zamonaviy o'qitish usullari murakkab davrni boshdan kechirmoqda: umumta'lim maktabi qayta qurilmoqda, nafaqat mazmunini, balki o'quv jarayoniga qo'yiladigan talablarni ham tavsiflovchi yangi ta'lim konsepsiyalari va standartlari yaratilmoqda. Hozirgi vaqtda Finlyandiya ta'lim tizimi eng yaxshilaridan biri deb tan olingan va ta'lim olimlarining tadqiqot ob'ekti hisoblanadi. Finlyandiya so'nggi bir necha yil ichida ta'lim sohasida islohotlar o'tkazildi va mamlakatning ta'lim natijalari hozirda Yevropa va Amerikaning aksariyat davlatlaridan yaxshiroq. Singapur, Koreya, Xitoy kabi yetakchi Osiyo davlatlari bilan raqobatlashadi. 2016-yil avgust oyida Finlyandiya integratsiyalashgan ta'lim tamoyillarini o'z ichiga olgan yangilangan asosiy o'quv dasturi kuchga kirdi va asosiy e'tibor fanlararo aloqalarga asoslangan ta'limga qaratilgan bo'lib, u o'quv fanlari orasidagi chegaralarni yo'q qilishni o'z ichiga oladi. Raqamli o'qitish vositalari asta-sekin birinchi o'ringa chiqmoqda [2].

Finlyandiya o'qituvchilari bolalarni fanlar bo'yicha o'qimaydilar, balki hodisalarni turli bilim sohalari prizmasi orqali ko'rib chiqadilar, shunga ko'ra o'qituvchining o'quv jarayonida o'rni O'zbekistondan butunlay farq qiladi. Finlyandiya amalga oshirilgan islohotlar bilan bir qatorda, meta-mavzu tushunchasi O'zbekiston ta'lim davlat standartida ildiz otdi, bu fanlararo tushunchalarni ishlab chiqish va universal ta'lim faoliyatini shakllantirish orqali bilim olishni o'z ichiga oladi. O'quv jarayonini tashkil etishning ustuvor yo'nalishlari o'quvchilarning o'quv va mustaqil bilim faolligini farqlashdir, biroq, amaliyot shuni ko'rsatadiki, aksariyat maktablarda, yangi ta'lim standartlari joriy etilganiga qaramay, sinflar hali ham an'anaviy kombinatsiyalangan darslar shaklida tuzilgan. Global ta'lim jarayonlari kontekstida fanlararo yoki integratsiyalashgan yondashuvlarni har tomonlama o'rganish va bu usulni ta'limda keng qo'llash zarurati mavjud.

Yevropa va Amerikada o'quv fanlarining integratsiyalashgan kurslari ishlab chiqilgan va muvaffaqiyatli qo'llanilmoqda, ularning mazmuni bir qancha tabiiy va gumanitar fanlar: fizika, matematika, kimyo, tarix, jahon badiiy madaniyati, tilshunoslik, adabiyot va boshqalarni o'z ichiga oladi. Bunday fanlararo kurslarning asosiy maqsadi o'quvchilarga o'quv materialini o'zlashtirib olishga yordam berishdir.

Ta'lim tizimini isloh qilish uni tashkil etish va mazmuniga yangicha uslubiy yondashuvni taqozo etadi. Asosiy g'oya - o'quv materialini birlashtirish va fanlararo aloqalarni o'rnatish.

Integratsiya - o'quvchilarning atrofdagi dunyoni idrok etishning yaxlitligi asosida ta'lim mazmunini tashkil etishning etakchi shakli. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, jahon va mahalliy pedagogika integratsiya va fanlararo o'qitishni o'rganishda katta tajriba to'plagan. M.N. Berulava umumta'lim va kasb-hunar ta'limining integratsiyalashuvi kontsepsiyasi haqida gapirar ekan, integratsiya tushunchasiga ta'rif berib, o'ziga xos xususiyatlar majmui va integratsiya darajasiga qarab, o'qitishda integratsiyaning uchta darajasini, yoki turlarini aniqladi: umumiy uslubiy, umumiy ilmiy. va maxsus ilmiy [3].

A.Ya.Danilyuk o'zining "Ta'lim integratsiyasi nazariyasi" monografiyasida ta'lim jarayoniga integratsiyani joriy etishga to'sqinlik qiladigan bir qator umumiy pedagogik muammolarni ochib berdi. Ular orasida: "integratsiya" tushunchasining pedagogik mazmunining noaniqligi, shundan ta'lim sub'ektlarining integratsiyalashuvi va differentsiatsiyasi o'rtasidagi qarama-qarshilik, integratsiyaning texnologik va uslubiy jihatdan rivojlanmaganligi va boshqalar. A.Ya.Danilyuk ta'lim integratsiyasini "O'quvchining o'qituvchi rahbarligida bir akademik tildan boshqasiga ketma-ket tarjima qilishni amalga oshirishi, bu jarayonda bilimlar o'zlashtiriladi, tushunchalar shakllanadi, shaxsiy va madaniy ma'nolar tug'iladi [4].

N.K.Chapayev integratsiyani yaxlit tizim, jumladan, metodologiya, ta'lim integratsiyasi nazariyasi va yondashuvni amaliyotga tatbiq etish texnologiyalari sifatida qaraydi. Integrativ-yaxlit, faoliyatga asoslangan va malakaga asoslangan yondashuvlar asosida u “integratsiyani talqin qilish an'analari va ularning pedagogik talqinlarini” ko'rib chiqdi. Muallif umumta'lim maktablari samaradorligini oshirishga, shu jumladan pedagogik integratsiyaga, “o'qituvchining subprofessional tayyorgarligini va uning malakasini oshirishga” hissa qo'shuvchi omillarni tahlil qilgan

Chet elda integratsiyalashgan ta'lim g'oyasi mamlakatimizga qaraganda ancha oldin rivojlana boshladi. Integratsiyaning rivojlanishi modul tipidagi o'quv dasturlarini yaratish g'oyasiga asoslanadi (falsafa - adabiyot, matematika - tabiiy fanlar va boshqalar). Xorijiy pedagogik amaliyotda “integratsiyalashgan kunlar” va “integratsiyalashgan haftalar” keng tarqaldi. Ushbu g'oya mualliflari ushbu yondashuv samarali ekanligini ta'kidlaydilar, chunki u o'quvchilarda zamonaviy dunyoda zarur bo'lgan ko'nikmalarni rivojlantirishga imkon beradi: tanqidiy fikrlash, jamoada ishlash, tahlil qilish, umumlashtirish va nostandart echimlarni taklif qilish. Bundan tashqari, integratsiyalashgan metodologiya ko'pincha loyihalar bo'yicha jamoaviy ish bilan bog'liq bo'lgan meta-mavzu yondashuviga asoslanadi va bu, o'z navbatida, ilmiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi va muloqot ko'nikmalarini yaxshilaydi. Ushbu usul ko'plab tadqiqotchilarning ishlarida ko'rib chiqilganiga qaramay, u keng qo'llanilmagan. Bu qisman ta'lim siyosati va o'qituvchining roli bilan bog'liq.

Maktab va universitet ta'limidagi integratsiyaning xorijiy tadqiqotlari mualliflari, masalan, K. S. Jbanova, A.S. Rul, S.E. Montgomeri tabiiy fanlar, ijtimoiy fanlar, texnik fanlarning turlari, funktsiyalari, integratsiya usullarini aniqlaydilar. Nashrlarda atamalarning aniq bo'linishi yo'q, turli mualliflar ta'riflanayotgan hodisaning tabiati bo'yicha bir fikrga kelishmagan va ta'limning integratsiyalashgan, fanlararo, multidisipliner, fanlararo va metadisiplinar yondashuvlari kabi atamalardan foydalanadilar [5].

R.A. Lonning, T.S. DeFranko va T. Vaynland tomonidan fanlararolik va o'qitishdagi integratsiya o'rtasidagi farq shundan iboratki, “fanlararo” atamasi bilim sohasini, o'quv dasturiga yondashuvni o'rganish uchun bir nechta fanlardan metodologiya va tilni ongli ravishda qo'llaydi. Markaziy mavzu, savol, muammo, mavzu yoki tajriba va “integratsiyalashgan” tushunchasi fanlararo birlik tarkibiga kiruvchi ikki yoki undan ortiq fanlar o'rtasidagi munosabatlarning xarakterini tavsiflash uchun ishlatiladi, bu ikki fan o'rtasidagi bog'liqlikni aks ettiradi [6].

Xorijda dalillarga asoslangan pedagogikaning rivojlanishi munosabati bilan fanlararo o'qitishning afzalliklarini ham tarannum etuvchi, ham kamchiliklarini, shu bois amalga oshirish samarasizligini tahlil qiluvchi nashrlarni alohida ta'kidlash joiz. V. J. Uruga integratsiyalashgan o'quv dasturini amalga oshirishning uchta muhim sababini ta'kidladi.

Birinchi, o'quvchilarning oldingi ta'im va shaxsiy kundalik hayoti bilan bog'langan ta'lim tajribasi yanada mazmunli bo'ladi; Integratsiyalashgan o'quv dasturi ushbu ko'plab aloqalarni osonlashtiradi, o'quvchilarga fanlararo va fanlararo aloqalarni o'rnatishga va naqshlarni aniqlashga yordam beradi. U yangi va eski bilimlarni birlashtirishni tezlashtiradi, o'rganishni yangi vaziyatlarga o'tkazadi.

Ikkinchi, real hayot tajribalari turli sohalaridan ko'nikma va bilimlarni talab qiladigan kundalik muammolarni o'z ichiga oladi. Maktab o'quv dasturi o'quvchilarni haqiqiy hayotga tayyorlash uchun shunga o'xshash vaziyatlarni simulyatsiya qilishi kerak.

Uchinchi, zamonaviy dunyoda ijtimoiy, ekologik va boshqa muammolar fuqarolardan ko'plab sohalaridagi ma'lumotlarni birlashtiradigan asosli qarorlar qabul qilishni talab qiladi, shuning uchun maktablar o'quvchilarga murakkab muammolarni hal qilish uchun turli fan sohalaridagi bilimlarni qo'llash imkoniyatini berishlari kerak

Ijtimoiy fanlar, fan yoki texnologiya tsikllari doirasida o'quv fanlarini integratsiyalash o'rganish tajribasini chuqur va yaxlit tarzda integratsiyalash, o'quvchilarga bir vaziyatdan umumlashtirish va ushbu printsiplni boshqasiga qo'llash ko'nikmalarini berish orqali allaqachon to'lib ketgan o'quv dasturining doimiy kengayishini kamaytirishi mumkin.

Mahalliy va xorijiy tadqiqotlarda maktab fanlarini integratsiyalashuvining samaradorligi va uning kamchiliklari bo'yicha kamida ikkita nuqtai nazar mavjud. "Integratsiya" va "fanlararo" atamalaridan foydalanishda aniqlik yo'q. Nashrlar mualliflari maktabda integratsiyalashgan o'qitishni joriy etishdagi qiyinchiliklar va cheklovlar ro'yxatida birlashadilar

Adabiyotlar:

1. Галактионова Т.Г. Корчинская А. А. Предпосылки возникновения процессов интеграции в системе образования Финляндии // Человек и образование. – 2018. – № 4 (57). – С. 178–182.

2. Берулава М.Н. Интеграция содержания образования. – М.: Педагогика, 1993. – 172 с.
3. Данилюк А.Я. Теория интеграции образования. – Ростов н/Д: РостГПУ, 2000. – 440 с.
4. Zhanova K.S., Rule A. C., Montgomery S. E. et al. Defining the Difference: Comparing Integrated and Traditional Single-Subject Lessons // Early Childhood Educational Journal. – 2010. – V. 38. – P. 251–258. – URL: <https://doi.org/10.1007/s10643-010-0405-1>.
5. Lonning R.A., DeFranco T.C., Weinland T. P. Development of Theme-based, Interdisciplinary, Integrated Curriculum: A Theoretical Model // School Science and Mathematics. – 1998. – V. 98 (6). – P. 312–319. – URL: <https://doi.org/10.1111/j.1949-8594.1998.tb17426.x>.
6. Самиева Ш.Х., Маджидова М.Х. Эстетическое мировоззрение как один из компонентов образования и воспитания. – 2020.
7. Культура и искусство в эпоху Амира Темура и темуридов ХР Хасанов Вестник науки и образования, 119-122.
8. O‘quvchi yoshlarda ijro malakalarini o‘stirishda fanlararo aloqadorlik HH Ravshanovich "usa" international scientific and practical conference topical issues of.